

Верховний
Суд

Шоста Міжнародна науково-практична конференція
«Адміністративна юстиція в Україні:
Проблеми теорії та практики»
Соціальні права. Виклики воєнного часу
(6 липня 2023 року)

Відступ від висновків Верховного Суду. Окремі аспекти практичного застосування статті 346 Кодексу адміністративного судочинства України.

Олександр СТАРОДУБ
суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,

Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (стаття 125 Конституції України, стаття 36 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»).

Формування єдиної практики та забезпечення її сталості є основним завданням, яке покладено законом на Верховний Суд.

Статтею 242 Кодексу адміністративного суду України передбачені вимоги, яким повинне відповідати судове рішення.

Такими вимогами є відповідність судового рішення засадам верховенства права, а також законність та обґрунтованість судового рішення.

Ухвалення судового рішення відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права є критеріями законності судового рішення.

За чинним процесуальним законом правом відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду, наділений Верховний Суд під час касаційного перегляду справи.

Для реалізації таких повноважень законом передбачено процедуру, за якою для відступу від висновку Верховного Суду колегія суддів передає справу на розгляд палати, до якої входить така колегія (ст. 346 КАС України).

Закон не визначає конкретних підстав для відступу від висновку щодо застосування норм права, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Такі підстави можна визначити виходячи з передбачених законом повноважень Верховного Суду як суду касаційної інстанції та меж касаційного перегляду.

Зміст касаційного перегляду полягає в перевірці правильності застосування судом першої чи апеляційної інстанції на підставі встановлених фактичних обставин справи норм матеріального і процесуального права (ч. 1 ст. 341 КАС України).

Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, передає справу на розгляд палати, до якої входить така колегія, якщо ця колегія вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з цієї самої палати або у складі такої палати (ст. 346 КАС України).

Повноваження Верховного Суду як суду касаційної інстанції та правила статті 346 КАС України вказують на те, що необхідність відступу від раніше сформованого висновку Верховного Суду може бути пов'язана виключно з незгодою з раніше сформованими висновками Верховного Суду щодо правильності застосування судами першої чи апеляційної інстанцій норм права у подібних правовідносинах.

Така незгода, а відтак необхідність відступу від Висновків Верховного Суду, може бути зумовлена різними факторами, як то зміна суспільних відносин, застарілість та невідповідність правозастосовчої практики сучасним умовам, таке інше.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці також допускає за певних умов відступ від своїх попередніх висновків, зокрема з метою забезпечення того, що тлумачення Конвенції відображає соціальні зміни та відповідає умовам сьогодення (п. 35 рішення ЄСПЛ від 27.09.1990 у справі «Коссі проти Сполученого Королівства» (Cossey v. the United Kingdom, заява № 10843/84), п. 70 рішення ЄСПЛ від 18.01.2001 у справі «Чепмен проти Сполученого Королівства» (Chapman v. the United Kingdom, заява № 27238/95).

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 04.09.2018 у справі № 823/2042/16 сформульовано загальний висновок, що

«...з метою забезпечення єдності та сталості судової практики для відступу від висловлених раніше правових позицій Велика Палата Верховного Суду повинна мати ґрунтовні підстави: її попередні рішення мають бути помилковими, неефективними чи застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку в певній сфері суспільних відносин або їх правового регулювання...».

За імперативними приписами статті 58 Конституції України подальша зміна законодавства (втрата чинності законом, набрання чинності новим законом, внесення до чинних законів змін та доповнень) зворотньої дії в часі не має, не справляє вплив на правовідносини, які існували до таких змін, а зумовлює виникнення нових правовідносин

- Такі правила дії закону в часі вказують на те, що зміна законодавства не може бути підставою для відступу в порядку статті 346 КАС України від раніше сформованих висновків Верховного Суду, а може слугувати підставою для формування Верховним Судом нових висновків щодо застосування нового законодавства.

Щодо можливості відступу від висновків Верховного Суду у зв'язку з визнанням неконституційним застосованого Верховним Судом закону.

В силу приписів частини другої статті 152 Конституції України рішення Конституційного Суду України про визнання закону неконституційним діє виключно на перспективу (на майбутнє) і не може справляти вплив на висновок про законність рішення суду загальної юрисдикції, постановленого із застосуванням норми закону, яку в подальшому визнано неконституційною.

Встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане, є підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами (стаття 361 КАС України)

Верховний Суд у постанові від 19.02.2021 у справі № 808/1628/18 у питанні перегляду справи за виключними обставинами сформував наступний висновок:

«...Наявність Рішення Конституційного Суду України ... не змінює правового регулювання спірних правовідносин та не доводить факту допущення судом помилки при вирішенні спору, крім того, на час виникнення спірних правовідносин та на час прийняття рішення судом першої інстанції положення вказаної норми були чинними та підлягали застосуванню...».

Вирішуючи питання можливості відступу від своїх попередніх висновків Верховний Суд у постанові від 21.03.2023 у справі № 240/7411/21 дійшов таких висновків:

«...Зважаючи на пряму дію рішення Конституційного Суду України в часі, поширення висловленої у такому рішенні юридичної позиції на відносини, що виникли до дня ухвалення цього рішення, суперечить частини другої статті 152 Конституції України.

Відступ від позицій Верховного Суду після ухвалення Конституційним Судом України рішення щодо неконституційності певних норм законодавства, що застосовувалися судами, надав би їм зворотної дії у часі та нівелював би суть частини другої статті 152 Конституції України...».

- Оскільки рішення Конституційного Суду України про неконституційність закону у такий спосіб фактично вносить зміни до законодавства, то також не може бути підставою для відступу в порядку статті 346 КАС України від висновку щодо застосування норми права, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду
- У такій ситуації необхідно формувати нові висновки Верховного Суду у правовідносинах, які зазнали змін у зв'язку з ухваленням Конституційним Судом України рішення, без застосування неконституційного закону

Щодо можливості відступу від висновків Верховного Суду з покликанням на частину 4 статті 7 КАС України

Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії (частина 4 статті 7 КАС України).

Такий підхід також передбачає, що закон, який було застосовано Верховним Судом під час формування висновку, від якого виникла необхідність відступу, застосовано не буде.

- правила частини четвертої статті 7 КАС України також не можуть слугувати підставою відступу від раніше сформованого висновку Верховного Суду в порядку статті 346 КАС України

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

зміна законодавства (в тому числі внаслідок його неконституційності) передбачає формування нових висновків Верховного Суду, а не відступ від своїх попередніх висновків.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!